

„ŽEMĖS ROJAUS“ IDĖJA LENTVARIO DVARO SODYBOS PARKE

Vytautas Petrušonis

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS

Pylimo g. 26/1, LT-01132 Vilnius

vytautas.petrusonis@vgtu.lt

Straipsnyje siekiama aptarti, kaip suvokiamas Lentvario dvaro parkas ir jo savitumo problema šiuo metu, pateikti Lentvario parko semantinių modelių pristatant „Žemės rojus“ idėją, kartu parodant, kaip duomenys apie parko vertes gali būti struktūruoti naujoviškai, pateikiant metodiškai naują kultūros paveldo objektų, istorinių vietovių galimą aprašymą, kuriame tinkama vieta greta denotacinių duomenų būtų skirta konotacinėms charakteristikoms. Būtent toks aprašymo būdas reikšmingas parkų tvarkymo, restauravimo reikmėms.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: semantiniai tyrimai, denotacinės ir konotacinės kultūros paveldo objekto charakteristikos, Lentvario dvaro sodybos parkas, „Žemės rojus“ idėja, parkų tvarkymas.

Šio straipsnio tikslas – Lentvario dvaro parke įkūnytą „Žemės rojus“ kultūrinės idėjos pristatymas semantinių tyrimų pagrindu. Prie šio tikslo šliejasi papildomas – pateikti metodiškai naują kultūros paveldo objektų, istorinių vietovių galimo aprašymo schemą, kurioje tinkama vieta greta denotacinio pobūdžio duomenų būtų skirta konotacinėms charakteristikoms.

Straipsnyje sprendžiami uždaviniai: 1) aptarti, kaip suvokiamas Lentvario dvaro parkas ir jo savitumo problema šiuo metu; 2) pateikti Lentvario parko semantinių modelių pristatant „Žemės rojus“ idėją, kartu parodant, kaip duomenys apie parko vertes gali būti struktūruoti naujoviškai; 3) pateikti bendrąsias išvadas.

Architektas kurdamas ansamblį užkoduoja tam tikrą žinią. Anot Charleso Jenckso, kūrinyje įkūnyti vizualiniai kodai paprastai dirba pasąmonės lygmeniu; architekto meistriškumą liudija būtent gebėjimas sukurti pastatą ar kompleksą, kuris pasižymi tam tikra vizualiųjų metaforų gausa, bet taip, kad žmonės nesuvalkų, jog tai sukurta tikslingai. Jencksas teigia, kad architektas neretai tai daro neįsisąmonindamas. Anot Jenckso, stipriausios metaforos yra tos, kurios nevienareikšmės, sudėtinės, mišrios, tos, kurios veikia kaip užuominos¹.

¹ Charles Jencks, *The Language of Post-Modern Architecture*, revised enlarged edition, London: Academy Editions, 1978, p. 48.

LENTVARIO DVARO PARKAS IR JO SAVITUMO PROBLEMA

Planai atnaujinti Édouardo François André (1840–1911) parkus² paskatino autorių skirti dėmesį vienam iš įdomiausių šio kraštovaizdžio architektų kūrinių – Lentvario dvaro sodybos parkui (charakteringą parko fragmentą žr. 1 il.), sukurtam XIX a. pabaigoje dvaro savininko grafo Vladislavo Tiškevičiaus užsakymu.

Deja, gilinantis į iki šiol atliktus Lentvario parko tyrimus, tenka daryti išvadą, jog visi tyrimai iš esmės skirti arba parko kūrėjo asmenybei, jo veiklai (pranc. *oeuvrer*), arba paviršutiniškam parko aptarimui, pristatant chronologinę raidą, stilistinius bruožus ir išryškinant denotacinius bei bendrinius momentus, nepabrėžiant būtent šio parko specifinių bruožų³. Tyrimų medžiagoje nepa-

² Kazimieras Dobkevičius, „Tikimasi restauruoti E. André projektuotus parkus“, in: *XXI amžius*, 2004, Nr. 63.

³ Tauras Antanas, *Mūsų parkai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 257; Vytautas Levandauskas, „Lentvario ansamblis vakar ir šiaudien“, in: *Statyba ir architektūra*, 1989, Nr. 1 (357), p. 22–23; Idem, „Dvarų sodybos“, in: *Lietuvos architektūros istorija*, t. 3: *Nuo XIX a. antrojo dešimtmečio iki 1918 m.*, Vilnius: Savastis, 2000, p. 342–408; *Lentvario dvaro sodybos parkas*, objekto įreg. Nr. MC22212, kultūros vertybės kodas G12K11, 1996 10 28, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-10-17], <http://kvr.kpd.lt/>; Vaiva Deveikienė, „The role of historical gardens in city development – from private garden to public park: E. F. André heritage case study“, in: *Landscape Architecture and Art*, 2014, Vol. 5, Nr. 5, p. 5–13; Vaiva Deveikienė, Steponas Deveikis, „Lentvario dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 2000, Nr. 2 (102), p. 72–77; Idem, „Prancūzų kraštovaizdžio architektūros kūrėjų paveldas Lietuvoje. Parkotyros ir parkotvarkos žvilgsnis į André kurtus parkus“, in: *Archiforma*, 2006, Nr. 1 (33), p. 65–70; Idem, *Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos apybraiža*: Informacinis ir metodinis leidinys, Vilnius, 2010; Idem, „Eduardo André Lietuvoje kurtų parkų istorinės ir meninės raidos tyrimai: Naujausi faktai, atradimai ir įžvalgos“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2011, t. 35, Nr. 3, p. 184–199; Idem, „Prancūzų kraštovaizdžio architekto ir urbanisto E. André (1840–1911)

teikiamos jokios turinį atspindinčios semantinės invariantinės charakteristikos. Visuose parkui skirtuose tekstuose turinys faktiškai atskirtas nuo formos. Tyrimuose dažnai pateikiamos problemiška neorientuotos klasifikacinės schemos, kurios tėra atsieta teorija, neleidžianti suvokti reikšmingų restauravimo praktikai galimybių⁴. Kita vertus, kokių nors aiškinimų, susijusių su kultūrinėmis idėjomis, nuorodų į kultūrinę prasmę, kurias būtų pateikęs pats André, taip pat kol kas aptikti nepavyko⁵.

mokykla – jos idėjų įtaka ir plėtotė pasaulyje“, in: *Miestų želdynų formavimas*, 2015, Nr. 1 (12), p. 24–37; Deveikis Steponas, „Lentvario parkas kaip pittoresque išraiškos erdvė“, in: *Pleneras „Lentvario parko slėpiniai“*, [interaktyvus], 2010 07 16, [žiūrėta 2010-11-25], <http://www.slideshare.net/tag/steponas-deveikis>; Steponas Deveikis, Vaiva Deveikienė, *Lentvario dvaro parko augalija. Parko dendrologinių tyrimų apybraiža*, Vilnius, 2010; *Apžvalginė ir situacijos įvertinimo misija. Parkai ir sodai / Lietuvos kraštovaizdžiai*, [interaktyvus], 2001 06 8–13, [žiūrėta 2010-10-17], <http://www.kpd.lt/lt/node/915>; Florence André-Olivier, Vaiva Deveikienė, Steponas Deveikis, „Eduardo Andre kūrybos paveldas Vilniaus miesto plėtros kontekste“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2006, t. 30, Nr. 1, p. 38–46; Lentvario parkas, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-10-17], <http://manoparkas.lt/Lentvaris/index.html>; Elena Brundzaitė-Baltrus, „Eduardo Andre kūrybos principai“, in: *Istoriniai parkai Lietuvoje: Funkcija, meninė raiška, paveldo gaivinimas*, [interaktyvus], Vilnius, 2012, p. 130–135, [žiūrėta 2016-06-07], http://www.lkas.lt/sites/default/files/Leidinio_tekstai_maketas_2012.pdf.

⁴ Ortodoksalius psichologai mano, kad objektai susideda iš savo savybių. Tuo tarpu Jamesas Gibsonas teigia, kad kai mes žiūrime į objektus, tai regime jų teikiamas galimybes, o ne savybes; James Gibson, *The ecological approach to visual perception*, New York: Psychology Press, Taylor & Francis Group, 1986, p. 134. Galimybė yra invariantinis kintamųjų derinys <...>. Reikšmė susijusi su galimybėmis pastebima pirmiau, negu bus suvokta medžiaga ir paviršius, spalva ir forma. Gibsonas teigia, jog galimybių suvokimas nesuponuoja objektų klasifikavimo; *Ibid.*, p. 135.

⁵ Taip galima teigti susipažinus su traktato (Édouard François André, *L'art des jardins: Traite general de la composition des parcs et jardins*, Paris: G. Masson, 1879) fragmentais

1. Charakteringas Lentvario sodybos parko fragmentas, Vytauto Petrušonio nuotrauka, 2016 spalvis

Characteristic detail of the Lentvaris manor park, October 2016

Be to, Lentvario parko, kaip kultūros vertybės, aprašas⁶ yra parengtas neatsižvelgiant į kultūrinį kontekstą, ignoruojant parko tapatumui pažinti svarbią semantinę informaciją, konotacijas; visi vertingieji parko broožai apibrėžiami remiantis paviršutiniška istorine, kultūrine ir estetinė informacija.

Tai, kaip mes matome aplinką, priklauso nuo mūsų viduje esančio pasaulio modelio – tezauro. Pavyzdžiui, parko lankytojas, susipažinęs su parkų kūryba ir nešiojantis savo galvoje apibrėžtą tezurą, apsilankęs parke gali padaryti atradimus – ansamblyje netikėtai gali įžvelgti naujas prasmes, perskaityti ištiesai naują dar neį-

vardytą pranešimą⁷. Parkas tarsi transliuoja galimų pranešimų spektrą, jo lankytojas gali perskaityti tik jų dalį. Kuo suvokėjo kultūrinė kompetencija labiau išlavinta ir tezasauras daugiamatiškesnis, tuo gilesnis estetinis išgyvenimas⁸.

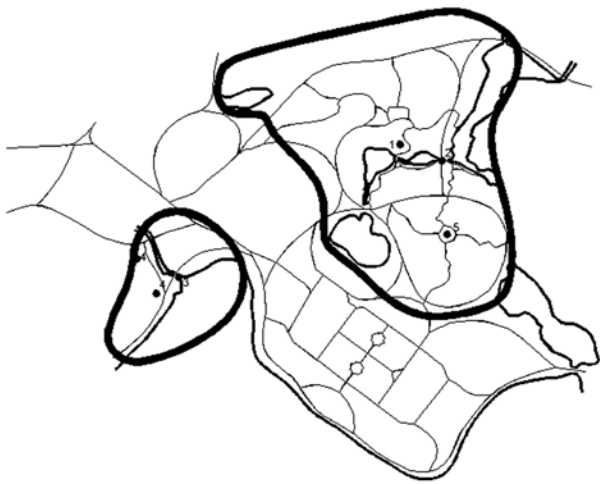
Žinios apie parką kaip savotiškas tezasauras gali būti išreikštos implicitiškai (Dmitrijaus Lichačiovo minimas atvejis: parko lankytojas, susipažinęs su parkų kūryba ir nešiojantis savo galvoje apibrėžtą tezurą, apsilankęs

lietuvių kalba – Idem, *Apie uolas*, [interaktyvus], [1879], [žiūrėta 2010-10-17], <http://manoparkas.lt/Lentvaris/index.html>; Idem, *Gėlės*, [interaktyvus], [1879], [žiūrėta 2010-10-15], http://www.manoparkas.lt/Andre/Sodu_menas_sk_Geles.pdf.

⁶ *Lentvario dvaro sodybos parkas*.

⁷ Дмитрий Лихачев, *К семантике садово-парковых стилей: Сад как текст*, Москва: «Согласие», ОАО «Типография „Новости“», 1998, p. 259.

⁸ Visiškai kitaip peizažą suvoks išsilavinęs žmogus negu tas, kuris tame tematys 40 kubinių metrų medienos. „Žodžiu, viename paveiksle puikus sausas beržynėlis – koks keturiadešimt metrų sausų beržinių malkų, o kitame, atsiprašant, paprastas vanduo.“; Михаил Зощенко, *Преступление и наказание: Комедия в одном действии*.

2. Lentvario parko schema. Plona linija – takai, keliai; vidutinio storio linija – vandens telkinių vieta, ribos; stora linija – parko dalys, kuriose labiausiai išreikštas „Žemės rojus“. Pastarojo elementai: 1) kolona-obeliskas, 2) tiltas-viadukas su grota, 3) didžiausias krioklys, 4) postamentai greta tako, 5) bokštas, schemą parengė Vytautas Petrušonis

Scheme of the Lentvaris park

parke gali padaryti netikėtus atradimus⁹) arba eksplicitiškai (kaip žinynas, aiškinamasis žodynas). Eksplicitiniu pavidalu pateiktame tezaure būtina turi būti derinamos denotacinės ir konotacinės charakteristikos.

Objekto aprašas turi būti tas dokumentas, kuriame aktualios žinios būtų pateiktos eksplicitiniu pavidalu. Deja, dėl to, kad mūsų sąmonėje vyrauja klasikinio racionalumo nuostatos, mes negalime pasiekti, jog tokios idėjos patektų į kultūros paveldo objektų aprašus. Pagal Merabą Mamardašvilį, klasikiniam racionalumui būdingas erdviškumo principas, t. y. dalyko visiško artikuliuavimo į išorę (prieinamo išoriniam stebėjimui) reikalavimas, kaip sąlyga to, ką mes apskritai galime apie jį žinoti; reiškinių stebėjimo aktas esą nekeičia esmės¹⁰. Tokį dalyko visiško artikuliuavimo išorėn reikalavimą,

⁹ Дмитрий Лихачев, *op. cit.*, p. 259.

¹⁰ Мераб Мамардашвили, *Классический и неклассический идеалы рациональности*, Москва: Лабиринт, 1994.

erdviškumo principo pasireikimą architektūroje regime ir dabar, kai aptariam objektų vertę, naudą, galimas paskirtis, nematom reikalo atsižvelgti į objekto funkcionalumo kontekstą¹¹.

LENTVARIO PARKO SEMANTINĖ CHARAKTERISTIKA

Apsiribojant peizažine parko dalimi, bus aptarti kai kurie parko semantiniai bruožai. Esminis dalykas – „Žemės rojus“ tema. Būtent tai aktualizuoja reikšmingą šio parko tvarkymui konotacijų rinkinį. Kai kurie su tuo susiję dalykai bendrais bruožais autoriaus jau buvo minėti rašant apie kultūrinio konteksto reikšmę kultūros paveldo objektų vertei nustatyti¹². Šiame straipsnyje „Žemės rojus“ semantika parke užims centrinę padėtį [2 il.]¹³.

Žemės rojus, kitaip – biblinis Edeno sodas, bandytas lokalizuoti pačiose įvairiausiose vietose pradėdant požemiuose, Šiaurės ašigalyje ar net mėnulio paviršiuje; kaip labiausiai tikėtinos vietos nurodomos – Tarpupis, istorinė Armėnija¹⁴. Edeno sodas, arba dažniau Rojus, yra bi-

¹¹ Jencksas aiškina, kad objektas, kuris pagal mūsų supratimą dėl savo akivaizdumo turėtų visiškai įkūnyti funkcionalistinę doktriną „forma seka funkciją“, neretai gali būti tinkamas ir paskirtims, kurių neįsivaizdavome. Pavyzdžiui, pietinėje Italijoje kai kurie gyventojai naudojo tualetu unitazą vynuogėms plauti, o šiaurinėje Graikijos kaimiečiais – kaip ugniakurą; Charles Jencks, „The Architectural Sign“, in: *Signs, Symbols, and Architecture*, John Wiley & Sons, 1980, p. 93.

¹² Vytautas Petrušonis, „Kultūrinio konteksto reikšmė vertinant architektūrinį kompleksą“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2010, t. 41, Nr. 5, p. 252–261.

¹³ Schemoje paprastumo dėlei nepavaizduoti kai kurie ten esantys pastatai, tačiau natūralu, kad ir jie siejasi su idealaus pasaulio, kas būdinga rojui, turiniu.

¹⁴ Joseph E. Duncan, *Milton's Earthly Paradise: A Historical Study of Eden*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1972, p. 212; George Byron, *Armenian exercises and poetry*, Venice, 1870; Athanasius Kircher, *Topographia Paradisi Terrestriis Iuxta Mentem et Conjecturas*, Amsterdam, [interaktyvus], 1765, [žiūrėta 2016-09-26], <http://www.library.yale>.

3. Lentvario parko kolona-obeliskas, Vytauto Petrušonio nuotrauka, 2016 spalio

Column-obelisk of the Lentvaris park, October 2016

blinis Dievo sodas, aprašytas Pradžios knygos 2 ir 3 skyriuose, taip pat Ezechielio knygoje¹⁵.

Su „Žemės rojaus“ kultūrine idėja Lentvario parke gali būti sietini šie objektai: obeliskas, labirintas, tiltas-viadukas su grotu, krioklys, „pirmtakų / filosofų alėja-takas“. Visų šių objektų kultūrinė reikšmė Lentvario parke iki šiol kitų autorių nebuvo aptarta.

OBELISKAS

Pradėkime nuo objekto, kurį sąlygiškai vadinsime obelisku [3 il.]. Kai kur nurodoma, kad parke buvo „dekoratyvinė betoninė kolona su pjedestalu <...> (pagal dvaro sodybos gyventojų prisiminimus ant kolonos stovėjo T. Kosciuškos biustas“¹⁶. Kaip nurodo Hansas Biedermanas,

edu/MapColl/oldsite/map/curious.html; „Armenia: The Forgotten Paradise“, in: *PeopleOfAr*, [interaktyvus], [žiūrėta 2016-05-10], <http://www.peopleofar.com/2013/12/02/armeniatheforgottenparadise/>.

¹⁵ Bruce Manning Metzger, Michael David Coogan, *The Oxford Guide to People & Places of the Bible*, Oxford University Press, 2004, p. 62.

¹⁶ *Lentvario dvaro sodybos parkas*.

nnas, kolona tam tikrais atvejais gali būti tapatinama su obelisku¹⁷. Dėl savo vertikalumo abu šie objektai vieni-dai sietini su saulės kultu, su dieviškąja šviesa. Šios konotacijos ypač svarbios „Žemės rojaus“ kontekste. Beje, net ir sąsaja su herojiška Tado Kosciuškos ar Adomo Mickevičiaus asmenybe¹⁸, kuri gali būti priskiriama Pirmtakams, dieviškosios šviesos nešėjams, tam neprieš-tarauja¹⁹.

Lentvario parko obelisko vaidmeniui nustatyti susie-kime jį su Romoje, Navonos aikštėje, stovinčiu Giano Lorenzo Bernini *Keturių upių fontanu* (1651) [4 il.]. Fontane – egiptietiškas obeliskas, pastatytas ant uolos, iš kurios urvų – grotų – išteka keturios rojaus upės; idėja pasiskolinta iš jėzuito Atanasijaus Kircherio koncepcijos.

¹⁷ Hans Biedermann, *Naujasis simbolių žodynas*, Vilnius: Min-tis, 2002, p. 204.

¹⁸ „istorinių šaltinių teigimu, yra buvęs arba Adomo Mickevičiaus, arba Tado Kosciuškos biustas“; Vaiva Deveikienė, Ste-ponas Deveikis, *Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos apybraiža*, p. 64.

¹⁹ Apie *Pirmtaką* žr. Vytautas Petrušonis, „Introdukuotieji kul-tūriniai kodai Kauno architektūroje“, in: *Urbanistika ir archi-tektūra*, Vilnius, 2004, t. 27, 3 priedas.

4. Giano Lorenzo Bernini *Keturių upių fontanas*, 1651, Navonos aikštė, Roma, in: *Wikipedia*, [interaktyvus], fotografas Stefan Bauer, [žiūrėta 2010-10-17], http://en.wikipedia.org/wiki/File:Vierstroemebrunnen_Piazza_Navona_Rom.jpg

Giano Lorenzo Bernini's *Fountain of the Four Rivers*, 1651, Piazza Navona, Rome

Anot jo, veikiant dieviškajai šviesai, krintančiai ant pirma-pradžio chaoso, kurį įkūnija uolos, gimsta šventos upės.

Eugenio Lo Sardo nurodo, jog Bernini *Keturių upių fontane* saulę simbolizuojantis obeliskas yra pastatytas ant uolų (įkūnijančių bažnyčių) virš urvų (simbolizujančių instinktus, nuodėmes), iš kurių išteka keturios svarbiausios pasaulio upės (tuo metu buvo žinomi tik keturi žemynai – Australija dar buvo neatrasta; keturios upės – tai Nilas, Rio de la Plata, Dunojus, Gangas). Berninio fontanas gali būti aiškinamas kaip Žemės rojaus vaizdinys; kartu tai buvo katalikybės sklidimo per keturis žemynus modelis. Fontane politinė programa – „Dvasinė popiežiaus viršenybė“ – paversta meno šedevru²⁰.

²⁰ Eugenio Lo Sardo, „E. Kircher's Rome“, in: *Athanasius Kircher: The Last Man Who Knew Everything*, Ed. Paula Findlen, New York and London: Routledge, 2004, p. 55.

„Žemės rojaus“ temą Lentvario parke pastebėti leidžia būtent minėtoji kolona-obeliskas ir su juo sietini kiti elementai. Ši idėja Lentvario parke pristatyta netiesiogiai – per parkų kūrimo tradiciją, pačiam André to nereflektuojant.

Pagrindinė tokio aiškinimo priežastis – tai kalnuoto, uolėto peizažo sukūrimas ir kolonos-obelisko buvimas ant kalvos. Nepaisant šio elemento atsiradimo parke aplinkybių (ir to, ar tai buvo tik pagrindas kienu nors biustui, ar ne), svarbiausia tai, kad šis elementas reprezentuoja „Žemės rojaus“ idėjai reikšmingą aktantą. Matyti, kad parke figūruoja visi Bernini kompozicijoje esantys elementai – ir upės, ir uolos, ir urvai (grota – po tiltu-viaduku). Jie apeinami vingiuotais pasivaikščiojimo takais [5 il.]. Bernini fontane „kieti“ elementai yra sukoncentruoti į kompaktišką vienetą, parke jie tarsi išsiskaido – kalvos, uolos, urvai pristatomi decentralizuotai, tačiau tai yra tapatu „Žemės rojaus“ idėjai dėl aktyvaus konotacinio turinio. Taip pat dispersiškai aplinkoje pasklidęs ir „vanduo“ – „rojaus upių“ užuominos: upeliai, šaltiniai, kaskados, tvenkiniai. Nors parke upės išteka ne konkrečiai iš po tos kalvos („uolos“), ant kurios stovi obeliskas, suvokėjui dėl topologinių vaizdinių kodo ypatybių tai yra izomorfiška „ištekėjimo iš po uolos“ situacijai (mitologinės erdvės, kurioje operuojama tik vaizdiniais, pobūdis yra „skiautinis“: erdvė įsivaizduojama ne kaip kontinuumas, kuriam būdingi tam tikri požymiai, o kaip atskirų objektų visuma; tarpuose tarp jų erdvė tarsi nutrūksta)²¹.

Tipologiškai obeliskui yra artimas bokštas [6 il.; 2 il., 5]. Kaip ir kolona, obeliskas, bokštas pasižymi soliarine simbolika, taip pat reiškia pasipriešinimą, tvirtybę²². Nors tai patvirtinančių duomenų nėra, remiantis Jano Bialostockio mintimis²³, galima kelti hipotezę, kad dvaro

²¹ Jurijus Lotmanas, Borisas Uspenskis, „Mitas–vardas–kultūra“, in: Jurijus Lotmanas, *Kultūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 236.

²² „Башня“, in: *Краткая энциклопедия символов*, [interaktyvus], [žiūrėta 2016-10-07], <http://www.symbolarium.ru>.

²³ Jan Bialostocki, *Symbolie i obrazy*, t. 1, Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980, p. 402.

5. Kolona-obeliskas ir dispersiškai aplinkoje pasklidęs „vandu“ – „rojaus upių“ užuominos: upeliai, šaltiniai, kaskados, tvenkiniai.

Fotografavimo dieną (2016 10 13) vandens faktiškai nebuvo, Vytauto Petrušonio nuotrauka

Column-obelisk and “water” dispersed in the environment – hints at the “rivers of paradise”: rivulets, springs, cascades and ponds

parke atskirai pastatytame bokšte įrengtoje bibliotekoje-archyve dvaro savininkas galėjo užsiimti herojišką šalies istoriją atspindinčių memuarų rašymu (ypač žinant vandens²⁴, kaip amžinybės, simbolinę reikšmę).

LABIRINTAS

Anot Hermanno Kerno, labirintas turi vieną kelią, o *maze* turi kelis supintus klaidinančius maršrutus²⁵. Asociacija su labirintu Lentvario parke figūruoja tik sąlygiškai ir tai

²⁴ Tai, kad Lentvario dvaro sodybos bokštas vadintas vandentiekio bokštu (Vytautas Levandauskas, „Dvarų sodybos“, p. 342–408), nesumenkina jo reikšmės autoriaus nagrinėjamame kontekste. Kultūros vertybių registre nurodyta, kad bokšte buvo vandens rezervuaras, bet nedatuota, kada jis buvo įrengtas – neaiškiai suformuluotame sakinyje nurodytas laikotarpis XX a. II p., tikėtina, sietinas su rezervuaro metalinių sienelių pašalinimu; *Lentvario dvaro sodybos bokštas*, objekto įreg. Nr. 22210, kultūros vertybės kodas G12K9, [interaktyvus], 1996 10 28, [žiūrėta 2010-10-17], <http://kvr.kpd.lt/>.

²⁵ Германн Керн, *Лабиринты мира*, СПб.: Азбука-классика, 2007.

6. Lentvario parko bokštas, Vytauto Petrušonio nuotrauka, 2016 spalio

Tower in the Lentvaris park, October 2016

7. Tiltas-viadukas su grotu, Vytauto Petrušonio nuotrauka, 2016 spalio

Bridge-overpass with a grotto, October 2016

daugiau *maze* prasme. Tam tarnauja takai, kurie „iš-tirpsta“ tarp krūmų ir medžių, juos maskuoja buvimas skirtinguose lygiuose, jų kreivalinijinis pobūdis. Terminą „labirintas“ vartosime sąlygiškai, tik tam, kad pabrėžtume „piligrimystės“ motyvą ir akcentuodami keliautojui pasitaikančias kliūtis [2 il.].

Vaikstant takų labirintu prieinama prie kaskadų, tvenkinių – visa tai figūruoja kaip gąsdinanti, o kartu ir adepto (kuriam pasivaikščiojimas po parką yra piligrimystės dalis) meditacinio ritualo dvasinio apvalymo priemonė²⁶. Piligrimystė svarbi asmenybės kultūrinės

²⁶ Михаил Ямпольский, „К символике водопада“, in: *Семантика: Труды по знаковым системам*, Тарту, 1987, т. 21, p. 33.

sąmonės formavimui, saviidentifikavimo procesams²⁷. Kiti gąsdinantys parko objektai – pačios kalvos. Mitologiškai kalvų buvimas nuo seno siejamas su nuodėmingumu (iš pradžių žemė buvo idealiai apvali). Atsiradę kalnai tarsi liudija žemės degradaciją; tai ryškiausiai Adomo ir Ievos nuodėmės pasekmė; tad rojus, kuriame yra kalnai, yra ambivalentiškas, bauginantis, skatina apmąstymus²⁸.

TILTAS-VIADUKAS SU GROTA

Jis minimas kone visuose parko aprašymuose, tačiau visai nekomentuojamas [7 il.]. Jis taip pat susijęs su piligrimyste. Būties metafizinės hierarchijos skirtingos pakopos ypač gerai matomos šiame objekte. Du lygmenys pristatomi dviem persikryžiuojančiais keliais. Viršutinis lygmuo – šviesos ir gryno dvasingumo karalystė. Apačioje – žemai prieblandoje – Egiptas (biblinė konotacija). Per urvą paprastai aktualizuojama švento perlo tema²⁹. Būtent apačioje – urve – grotoje yra įkalintas šventasis perlas. Po sunkios kelionės per kalvas uolėtais takais nusileidžiama į grota, kurioje greta tako teka upokšnis, paskui su laimikiu – perlu – grįžtama į tėvų namus, į tėviškę. Tai akivaizdžiai siejasi su meditacine kelione. Paslapčių sužinojimas, ieškant upės ištakų, tapatus perlo – šventenybės – suradimui. Ieškoma tamsoje, prieblandoje, veikiant instinktams, nuodėmingumo akivaizdoje (būtent su tuo urvą siejo Kircheris).

KRIOKLYS

Tai dar vienas Lentvario parke figūruojantis „Žemės rojus“ aktantas [8 il.]. Identifikacijai su dvasinėmis

²⁷ Benedict Anderson, *Įsivaizduojamos bendruomenės: Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius: Baltos lankos, 1999.

²⁸ Михаил Ямпольский, *op. cit.*, p. 30.

²⁹ Сергей Аверинцев, „От берегов Босфора до берегов Евфрата: Литературное творчество сирийцев, коптов и ромеев в I тысячелетии н. э.“, in: *От берегов Босфора до берегов Евфрата*, Москва: Наука, 1987, p. 27.

vertybėmis ypatingą reikšmę turi krioklio, kuris nuo romantizmo laikų traktuotas kaip dievybės buvimo vieta³⁰, vaidmuo. Anot Michailo Jampolskio, vandens krioklys – tai tarpsemioto perkodavimo metafora, suvokiama kaip dvasinio prašviesėjimo proceso pristatymas. Būnant prie jo užslopinama sąmonė, pasiekiamas pirmą kartą suvokimo lygis, kuriame mąstoma vaizdiniais, aplinką pradedama suvokti kaip paslaptinių rašmenų tekstą, identifikuojamasi su tuo, kas gerbiama, kas ypač reikšminga³¹.

PIRMTAKŲ / FILOSOFŲ ALĖJA – TAKAS

„Piligrimui“ vaikstant po parką svarbu bendrauti su kultūriniais herojais, pirmtakais. Šiuo požiūriu įdomūs XVIII a. parkų planuotojo Christiano C. L. Hirschfeldo traktate pateikiami siūlymai statyti parkuose įžymių žmonių paminklus kaip simbolinius ir kartu dekoratyvinius elementus³². Kalbėdamas apie melancholinių, meditacijai palankių parkų kūrimo meną Bialostockis mini parko skulptūrų, paminklų (kenotafų) filosofams paplitimą. Pavyzdžiui, filosofo Jeano Jacques'o Rousseau antkapinis paminklas buvo tiražuotas daugelyje sentimentalistinių parkų³³. Fiktyvius įžymių žmonių antkapius buvo įprasta slėpti parko tankmėje, tarp jaunų atžalynų. Ypač stengtasi, kad būtų girdimas netoliese per slenksčius, kaskadas tekančio vandens šnaresys.

Lentvario parke prie keliuko, pro krioklį vedančio į prie ežero esantį paviljoną („Rivjera“), yra du statulų postamentai (vieno atvaizdas matyti 9 il.). Yra nuomonių, jog ant jų stovėjo Adomo ir Levos statulos³⁴. O tai kaip tik dera su „Žemės rojaus“ idėja.

Lentvario dvaro sodybos parko pavyzdžiu pateikta „Žemės rojaus“ temos išsklaida pagrįsta konotacijų nurodymu. Tokie duomenys galėtų papildyti dabartinį

8. Didžiausias parko krioklys,
Vytauto Petrušonio nuotrauka, 2010 spalio

Largest waterfall in the park, October 2010

9. Postamentas, Vytauto Petrušonio nuotrauka,
2016 spalio

Pedestal, October 2016

³⁰ Михаил Ямпольский, *op. cit.*, p. 28.

³¹ *Ibid.*

³² Jan Bialostocki, *op. cit.*, p. 440.

³³ *Ibid.*, p. 438.

³⁴ Vytautas Talačka, „Lentvario dvaras“, in: *Klevų alėja*, 2012, Nr. 11 (11), p. 2.

Lentvario parko aprašą registre. Deja, tinkamai kultūros vertybes aprašyti derinant denotacines ir konotacines charakteristikas trukdo reikalavimai, nustatyti *Nekilnojamojo kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų apraše*³⁵.

IŠVADOS

1. Atlikus semantinę analizę, galima pastebėti, jog Lentvario parke įkūnyta reikšminga Europos kultūros istorijai „Žemės rojus“ idėja; į tai būtina atsižvelgti rengiant parko tvarkymo, restauravimo sprendinius.

2. Nagrinėdami kultūros paveldo objektų, kultūrinių vietovių, įskaitant parkus, aprašus, matome formalų „algebrinį“ (bendrinį, klasifikacinį, neorientuotą į konkretaus tikrinio objekto tapatumo respektavimo reikalą) vertės užrašymą pavidalu, kuris neturi psichologinių galimybių inspiruoti projektuotojų kūrybinę veiklą; tai būdinga ir Lentvario dvaro sodybos parko aprašui.

3. Tokio tipo aprašai kelia grėsmę parko tapatumui, nes sekant tokiais aprašais, kuriuose nefiksujamos objektų kultūrinės reikšmės, negalima net minimali inovacija, kuri leistų kartu su tapatumo puoselėjimu atspindėti ir dabarties projektuotojų įnašą; dėl tokių aplinkybių projektuotojų kūrybiniai impulsai neretai nukreipiami į formaliame aprašyme neapibrėžtas „properšas“, kuriuose gali būti atlikta neleistina objekto modernizacija.

4. Aprašai, kuriuose greta denotacinių charakteristikų būtų operuojama taip pat ir konotacijomis, žyminčiomis objektų kultūrinės reikšmės, leistų suvokti objektą visybiškai ir ne tik „įstatymo raidės“, bet ir „įstatymo

dvasios“ plotme pajusti objekto charakterį, kas labai svarbu puoselėjant „vietos dvasią“.

5. Šiuo metu už kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančių teisės aktų rengimą atsakinga Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, tad atsakomybė už tai, kad kultūros paveldo objektų, kultūrinių vietovių aprašai rengiami vadovaujantis metodologiškai ydingomis nuostatomis, tenka jai.

Gauta 2016 10 17

LITERATŪRA

- Anderson Benedict, *Įsivaizduojamos bendruomenės: Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*, Vilnius: Baltos lankos, 1999, 245 p.
- André Édouard François, *L'art des jardins: Traite general de la composition des parcs et jardins*, Paris: G. Masson, 1879, 888 p.
- André-Olivier Florence, Deveikienė Vaiva, Deveikis Steponas, „Eduardo Andre kūrybos paveldas Vilniaus miesto plėtros kontekste“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2006, t. 30, Nr. 1, p. 38–46.
- Bialostocki Jan, *Symbole i obrazy*, t. 1, Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980, 506 p.
- Biedermann Hans, *Naujasis simbolių žodynas*, Vilnius: Mintis, 2002, 543 p.
- Byron George, *Armenian exercises and poetry*, Venice, 1870.
- Deveikienė Vaiva, „The role of historical gardens in city development – from private garden to public park: E. F. André heritage case study“, in: *Landscape Architecture and Art*, 2014, Vol. 5, Nr. 5, p. 5–13.
- Deveikienė Vaiva, Deveikis Steponas, „Lentvario dvaro sodyba parkotyros ir parkotvarkos žvilgsniu“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, 2000, Nr. 2 (102), p. 72–77.
- Deveikienė Vaiva, Deveikis Steponas, „Prancūzų kraštovaizdžio architektūros kūrėjų paveldas Lietuvoje. Parkotyros ir parkotvarkos žvilgsnis į André kurtus parkus“, in: *Archiforma*, 2006, Nr. 1 (33), p. 65–70.
- Deveikienė Vaiva, Deveikis Steponas, *Lentvario dvaro parko istorinės ir meninės raidos apybraiža*: Informacinis ir metodinis leidinys, Vilnius, 2010, 96 p.

³⁵ *Nekilnojamojo kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų aprašas*, patv. LR kultūros ministro 2005 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. IV-150, kultūros ministro 2011 m. birželio 15 d. įsakymo Nr. IV-447 redakcija. Argumentuotą šio dokumento, taip pat kitų, susijusių su juo, kritiką žr.: Vytautas Petrušonis, „Kultūros paveldo vertinimo metodologinės perspektyvos bendrųjų mokslinių paradigimų kaitos kontekste“, in: *Journal of Architecture and Urbanism*, Vilnius, 2012, t. 36, Nr. 1 (2012), p. 1–8.

- Deveikis Steponas, Deveikienė Vaiva, *Lentvario dvaro parko augalija. Parko dendrologinių tyrimų apybraiža*, Vilnius, 2010, 80 p.
- Deveikienė Vaiva, Deveikis Steponas, „Eduardo André Lietuvoje kurtų parkų istorinės ir meninės raidos tyrimai: Naujais faktai, atradimai ir įžvalgos“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2011, t. 35, Nr. 3, p. 184–199.
- Deveikienė Vaiva, Deveikis Steponas, „Prancūzų kraštovaizdžio architekto ir urbanisto E. André (1840–1911) mokykla – jos idėjų įtaka ir plėtotė pasaulyje“, in: *Miestų želdynų formavimas*, 2015, Nr. 1 (12), p. 24–37.
- Dobkevičius Kazimieras, „Tikimasi restauruoti E. André projektuotus parkus“, in: *XXI amžius*, 2004, Nr. 63.
- Duncan Joseph E., *Milton's Earthly Paradise: A Historical Study of Eden*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1972.
- Gibson James, *The ecological approach to visual perception*, New York: Psychology Press, Taylor & Francis Group, 1986, 332 p.
- Jencks Charles, *The Language of Post-Modern Architecture*, revised enlarged edition, London: Academy Editions, 1978 (first edition 1977), 136 p.
- Jencks Charles, „The Architectural Sign“, in: *Signs, Symbols, and Architecture*, Chichester, New York, Brisbane, Toronto: John Wiley & Sons, 1980, p. 94–95.
- Levandauskas Vytautas, „Lentvario ansamblis vakar ir šiandien“, in: *Statyba ir architektūra*, 1989, Nr. 1 (357), p. 22–23.
- Levandauskas Vytautas, „Dvarų sodybos“, in: *Lietuvos architektūros istorija*, t. 3: *Nuo XIX a. antrojo dešimtmečio iki 1918 m.*, Vilnius: Savastis, 2000, p. 342–408.
- Lo Sardo Eugenio, „E. Kircher's Rome“, in: *Athanasius Kircher: The Last Man Who Knew Everything*, Ed. Paula Findlen, New York and London: Routledge, 2004, p. 51–62.
- Lotmanas Jurijus, Uspenskis Borisas, „Mitas–vardas–kultūra“, in: Lotmanas Jurijus, *Kultūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 23–253.
- Metzger Bruce Manning, Coogan Michael David, *The Oxford Guide to People & Places of the Bible*, Oxford University Press, 2004, 374 p.
- Nekilnojamojų kultūros vertybių vertinimo ir atrankos kriterijų aprašas*, patv. LR kultūros ministro 2005 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. ĮV-150, kultūros ministro 2011 m. birželio 15 d. įsakymo Nr. ĮV-447 redakcija.
- Petrušonis Vytautas, „Introdukuotieji kultūriniai kodai Kauno architektūroje“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2004, t. 27, 3 priedas, p. 57–62.
- Petrušonis Vytautas, „Kultūrinio konteksto reikšmė vertinant architektūrinį kompleksą“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2010, t. 41, Nr. 5, p. 252–261.
- Petrušonis Vytautas, „Kultūros paveldo vertinimo metodologinės perspektyvos bendrųjų mokslinių paradigmų kaitos kontekste“, in: *Journal of Architecture and Urbanism*, Vilnius, 2012, t. 36, Nr. 1, p. 1–8.
- Talačka Vytautas, „Lentvario dvaras“, in: *Klevų alėja*, 2012, Nr. 11 (11), p. 2.
- Tauras Antanas, *Mūsų parkai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 257.
- Аверинцев Сергей, „От берегов Босфора до берегов Евфрата: Литературное творчество сирийцев, коптов и ромеев в I тысячелетии н. э.“, in: *От берегов Босфора до берегов Евфрата*, Москва: Наука, 1987, p. 5–52.
- Керн Германн, *Лабиринты мира*, СПб.: Азбука-классика, 2007, 432 p.
- Лихачев Дмитрий, *К семантике садово-парковых стилей: Сад как текст*, Москва: «Согласие», ОАО «Типография „Новости“», 1998.
- Мамардашвили Мераб, *Классический и неклассический идеалы рациональности*, Москва: Лабиринт, 1994.
- Зощенко Михаил, *Преступление и наказание: Комедия в одном действии*, 1940.
- Ямпольский Михаил, „К символике водопада“, in: *Семиотика: Труды по знаковым системам*, Тарту, 1987, t. 21, p. 26–41.
- INTERNETINĖS PRIEIGOS
- André Édouard François, *Apie uolas*, [interaktyvus], [1879], [žiūrėta 2010-10-17], <http://manoparkas.lt/Lentvaris/index.html>.
- André Édouard François, *Gėlės*, [interaktyvus], [1879], [žiūrėta 2010-10-15], http://www.manoparkas.lt/Andre/Sodu_menas_sk_Geles.pdf.
- Apžvalginė ir situacijos įvertinimo misija. Parkai ir sodai / Lietuvos kraštovaizdžiai*, [interaktyvus], 2001 06 8–13, [žiūrėta 2010-10-17], <http://www.kpd.lt/lt/node/915>.
- „Armenia: The Forgotten Paradise“, in: *PeopleOfAr*, [interaktyvus], [žiūrėta 2016-05-10], <http://www.peopleofar.com/2013/12/02/armeniatheforgottenparadise/>.

Brundzaitė-Baltrus Elena, „Eduardo Andre kūrybos principai“, in: *Istoriniai parkai Lietuvoje: Funkcija, meninė raiška, paveldo gaivinimas*, [interaktyvus], Vilnius, 2012, p. 130–135, [žiūrėta 2016-06-07], http://www.lkas.lt/sites/default/files/Leidinio_tekstai_maketas_2012.pdf.

Deveikis Steponas, „Lentvario parkas kaip pittoresque išraiškos erdvė“, in: *Pleneras „Lentvario parko slėpiniai“*, [interaktyvus], 2010 07 16, [žiūrėta 2010-11-25], <http://www.slideshare.net/tag/steponas-deveikis>.

Kircher Athanasius, *Topographia Paradisi Terrestris Iuxta Mentem et Conjecturas*, Amsterdam, [interaktyvus], 1765, [žiūrėta 2016-09-26], <http://www.library.yale.edu/MapColl/oldsite/map/curious.html>.

Lentvario dvaro sodybos bokštas, objekto įreg. Nr. 22210, kultūros vertybės kodas G12K9, [interaktyvus], 1996 10 28, [žiūrėta 2010-10-17], <http://kvr.kpd.lt/>.

Lentvario dvaro sodybos parkas, objekto įreg. Nr. MC22212, kultūros vertybės kodas G12K11, [interaktyvus], 1996 10 28, [žiūrėta 2010-10-17], <http://kvr.kpd.lt/>.

Lentvario parkas, [interaktyvus], [žiūrėta 2010-10-17], <http://manoparkas.lt/Lentvaris/index.html>.

„Башня“, in: *Краткая энциклопедия символов*, [interaktyvus], [žiūrėta 2016-10-07], <http://www.symbolarium.ru>.

THE IDEA OF “EARTHLY PARADISE” IN THE LENTVARIS MANOR PARK

Vytautas Petrušonis

KEYWORDS: semantic research, park heritage management, denotative and connotative features of cultural heritage, Lentvaris manor park, idea of “Earthly Paradise”.

SUMMARY

The article discusses what kind of information is relevant for the current management of historical parks (emphasizing the relation between the architect’s intentions and the object’s connotative features, as well as requirements for information that could be helpful for the perception and identification of the specific features of the object).

The results of the semantic research on the Lentvaris Manor Park (designed by Édouard François André, 1840–1911) allow us to present the idea of “Earthly Paradise” implemented in the landscaped part of the park, which is significant for European culture. The “Earthly Paradise” is marked by the following elements: an “obelisk”, a bridge-overpass with a grotto, a waterfall, a maze, and pedestals for the Forerunners sculptures. The symbolic significance of all these cultural objects of the Lentvaris park have not been discussed by other authors yet.

The studies of the Lentvaris manor park by other authors are assessed critically because they focus mainly on the personality of the creator of the park, his activities and the general features of the park’s style, emphasizing the universal typological compositional aspects that are often hardly related to this concrete park. The description of the Lentvaris manor park as a cultural property does not take into account the cultural context. Besides, all the valuable features of the park are defined referring to superficial historical, cultural and aesthetic information.

The semantic study of the Lentvaris park was inspired by the model of “Earthly Paradise” based

on the Jesuit Athanasius Kircher's concept and discussed in Mikhail Yampolsky's and Eugenio Lo Sardo's works. The idea of "Earthly Paradise" was represented in the Lentvaris park indirectly, through the cultural tradition of park design. As we can see from available sources, Eduard Andre designed the park without reflecting on this concept.

Looking at the descriptions of cultural heritage objects and cultural areas, including parks, we see a formal "algebraic" model of registering the values, which does not reflect the inspirations of the designer's creative activities. The same is the case with the description of the Lentvaris manor park. This is because such formal descriptions refer to the categories of psychology of individuality, in which socially relevant cultural ideas are not important.

It would be a good option to make descriptions combining denotative and connotative features. Connotations allow perceiving the objects holistically and better understanding their character; besides, they fulfil the role of catalyst in preparing renovation and restoration projects.

Currently, the Lithuanian Ministry of Culture is in charge of the preparation of cultural heritage protection legislation, so it should take note if the description of cultural heritage objects and cultural sites is made in accordance with the methodologically deficient provisions.